

ANBROSIO ZATARAIN ETXEBESTE (1912-1999)

Donostia, 1999-XI-26

Bi Anbrosio Zatarain dira berezi ezinak: aita eta semea, Anbrosio Zatarain Goia eta Anbrosio Zatarain Etxebeste. Don Anbrosio deitzen zioten bati; Anbrosito, besteari. Neuk ere honelaxe bereziko ditut, bati Don Anbrosio eta besteari Anbrosio deituz, nahasketarik sortu ez dezadan.

Egia esan, ez nuen Anbrosio Zatarain Etxebesterekin harreman haundirik izan, nahiz eta Usurbilen lau urte egin. Batetik, ez zen Usurbilen erabat bizitzen, asteburu eta uda aldian baizik, eta San Esteban bailarako Iparragirre baserrian, gainera. Lehendik ere, jakina, garai hartako haundizki gehienek bezala, ez zuten jendearekin harreman haundirik. Ezta elizara etorri behar haundirik ere, etxean kapera eta apaiza bazituztenez Txokoaldeko sortetxean. Gainera, hurbilago zituzten San Estebango eta Aginagako elizak. Usurbilgo parrokiarekin, bestalde, asko lagundu zion familiakoa izan arren (parrokiako zenbait obra, organistaren soldatarako fundazioa, hilerriko kapera eta abar), gerra ondoan hoztu samarrak geratu ziren harremanak. Ez nuen, beraz, Anbrosio Zatarainekin topo egiteko aukera haundirik izan. “Eliza pobrea”ren aldarrikapenek ere ez zidaten, seguraski, harremanetarako gogorik berotu.

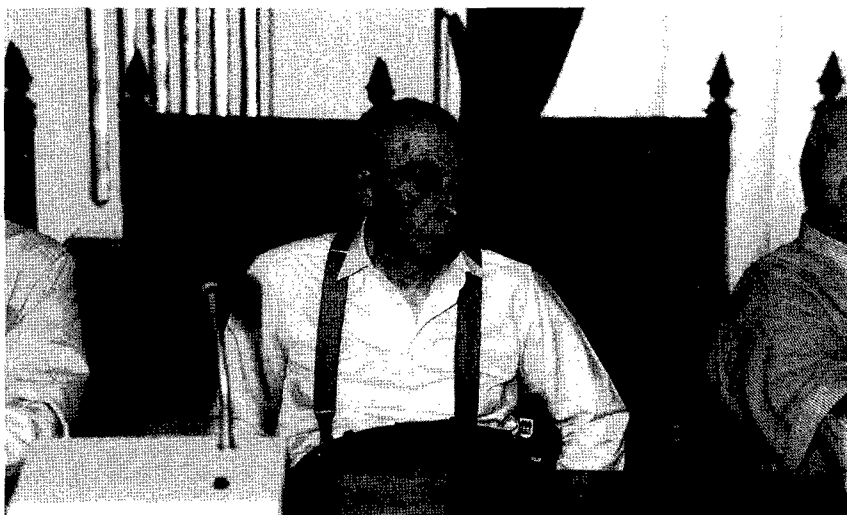
Hala ere, Zataraindarren entzutea oso gazterik nuen. Saturraran bidean urtero lau aldiz igarotzen ginen falangistek neskatilez beterik edukitzen zuten Txokioaldeko *Torrera* izeneko jauregiaren aurretik. “Hau Zataraini kendutako etxea duk”, jartzen ninduen jakinaren ganean bere ama etxe hartan neskame izan zuen usurbildarrak. Eta Gasteizko apaizgaitegiko irakasletzatik bota zuten D. Felix Zatarain apaiz on eta jakintsuaren beiriak eman ohi zizkidan ondoren.

Anbrosiorekin, Euskaltzaindian izandako harremanez aparte, bi ditut oso gogoan. Usurbilgo ikastola “Paris”en jaio zen, “Paris” izeneko etxearen teilatupean. Baina leku hobearen eta haundiagoaren beharrean zenez, maizterrak hutsik utzi berria zuen Zataraindarren kaleko etxea, jardín eta guztiko etxea, eskatu genion Anbrosiori. Ezeren eragozpenik gabe utzi zigun, dohainik. Azkeneko aldiz, Donostiako Zubieta kalean duen etxean bisitatu nuen, gerra aurreko *Argia* astekariaren argibide eta argazki batzuk eskatzeko. Erori txar batetik ibilpidea galdua, baina burua argi, hantxe aurkitu nuen alemanetik santuen bizitzak euskaratzen.

Anbrosio, hasieran esan bezala, etxe koentzat eta usurbildarrentzat “Anbrosito”, Don Anbrosioren semea da. Aitaren berdina izenez, aurpegiz eta euskaltzaletasunez. Don Anbrosio, lurjabe haundi eta aberatsen artean ohikoa ez bazen ere, abertzalea eta euskaltzalea zen. Besteak beste, euskal kazetaritzan aintzindari izan zen Donostiako *Argia* astekariaren sortzailea; dirua jarri zuena alegia. “Nekazaritza” sailaren arduradun zen gainera bertan. “Lugin-zale” izenez argitaratzen zituen lanak. Baina *Argia*, kazeta

ezezik, liburuen argitaratzaile ere bazen. Bittor Garitaonandia, Lizardi, Ander Arzelus "Luzear", Joseba Zubimendi eta lagun zituen Don Ambrosioren ondoan hazi zen, beraz, Ambrosito.

Zataraindarrak ez ziren, jakina, lehendik ere ezer gabeak. Jose Luis Zatarainek eta Dolores Goiak, Don Ambrosioren aitak eta amak, sei seme-alaba izan zituzten. Alabak ez dakit karrerarik egin zuen, baina beste bost semeak karreradunak ziren: bi mediku, bat apaiza, bat haginlaria eta bestea botikarioa. Horrek berak adierazten du etxe onekoak zirela. Eta Don Ambrosio Zatarain Goia, medikua, "niña de oro" deitzen zioten Puerto Ricoko San Juan hirian jaio zen Rosa Etxebeste gaztearekin ezkondu zen. Baina ez luzarorako, Ambrosito, lehen semea, jaio orduko hil baitzen.

UMEZURTZ

Usurbildarrek besterik uste badute ere, jaiotzako agiriak dioenez, Ambrosito Donostian jaio zen, 1912ko irailaren 27an, goizeko bostetan. Eta, haundizkiek santuen laguntza handia behar izaten dutenez, Ambrosio, Miguel, Luis eta Cosme izenak jarri zizkioten.

Guk ezagutu genuen eta aipagai dugun Ambrosio Zatarain aitaren itzalak, umezurtz izateak eta ugazamaren hoztasunak markatua geratuko da betiko. Don Ambrosio bizi den bitartean "Ambrosito" izango da. 54 urte bete zituenean hasi zen "don" izaten. 1966an hil baitzitzaion aita, 85 urterekin. Neskamez eta haunditasunez inguratutako aita serio, zintzo, estu eta errespetagarriaren itzalean hazi zen Ambrosito, amaren maitasunik eta berorik gabe.

Azkeneko aldiz bisitatu nuen egunean kontatu zidan honek adierazten du zein giritan hazia izan zen Ambrosito. "Sei-zazpi urte izango nituen", esan zidan, "etxeko ka-

pera lorez eta argiz apaindua zegoen. Kanpoko jendea zetorren. Neskameari galdetu nion, harriturik: ‘zer gertatzen da gaur hemen?’. ‘Ez al dakizu? Zure aita ezkontzen da’ erantzun zidan”.

Era horretan jakin zuen aita ezkontzen zela. Eta egun hartatik aurrera ordurarte ezzaguna zuen Carmen Ibañez izango zuen amatzat. Eta ama berriarekin ohitzen hasi orduko Jose Jabier jaio zitzaion, ugazamaren bihotz osoa bereganatu zuen anaia txikia. Anbrosito gaixoa!

ATZERRIAN

Ezagutu zutenek diotenez, Don Anbrosio aranista zintzoa zen, industriaren kontra-koa, bazterrak zikintzen eta Euskadi erdalduntzen zituelako. Pentsamolde horrekin harritzekoa da nola utzi zion bere seme Anbrositori industri ingenieritza teknikoa ikasten. Aitak ere ez zuen medikutzan lanik egin beharrik izan. Semeak ere ez zuen lanik egin beharrik izango. Hala usteko zuen aitak, noski. Berdintsu zitzaion, beraz, karrera bat edo bestea egitea. Jakinduria eta kultura izatea zen garrantzizkoa.

Eta Anbrositok Bilbon karrera amaitu bezain azkar, gerrateari ihesi, Paben babestu zen familia guztia. Bordeleko Unibertsitatean Zientzietako lizentziatura egiteko balio izan zion Anbrositori hango egonaldi luzeak. Baina hantxe gelditu zen betiko Jose Jabier, bere amaren babesean.

Don Anbrosio zaharrak, Usurbila itzultzeko aukera iritsi zitzaionean, erabat hondatua aurkitu zuen *Torrea* jauregia. Hango altzari eder haiek ere norbaitek lapurtu zituzkion, jakina. Baina Don Anbrosio, gizon kementsua, Gobernazioko Ministroarengana joan zen, altzari haien galdezka. “Non dauden baneki, berehalaxe itzuliko nizkizuke” erantzun zion ministroak. Eta Don Anbrosiok: “Ez daukazu urrutira joan beharrik. Hementxe bertan daukazu. Eserita zauden besaulki horren azpikaldean aurkituko dituzu nire izen-abizenen inzialak”. Esan eta izan. Horrelaxe bereganatu zituen *Torreko* bere altzariak Don Anbrosiok.

Aita aberatsaren eta ama aberatsagoaren semea izan arren, haurtzaro eta gaztaro gogorak izan zituen Anbrositok. Harritzekoa al da, bere barnera bildua, isila, bakartia izatea, nahiz eta harremanetarako, gehienetan, adeitsua eta atsegina gertatu? Harritzekoa al da hain iritzi eta ildo finkoetan hazitakoak hainbeste aldaketaren aurrean inoiz purrustadaren bat egitea? Harritzekoa al da heziera hain estu eta txintxoia izan zuenak *Zeruko Argiari* “Inpernuko sua” deitzea?

EUSKARAZKO LANA

Baina, bestalde, bere haziera eta izaera hori izan dira Anbrosioren baliabiderik onenak. Zazpi izan baitzituen Maria Isabel Gordo emaztearekin, seme-alabei ikasbide txarrik ez ematearren, Industri Ingenieritza Teknikoan eta Santo Tomas Lizeoan irakasle-tzan egin zituen lanez aparte, liburu eta musika artean eta euskara ikertzen eta euskaraz idazten igaro du bere bizitza luzea. Josu Oregi, Karlos Goena, Felipe Jurramendi eta abarrekin euskaratzen ari zen “Duden” entziklopedia bukatuxea, hizkuntzaren inguruko

eztabaidengatik alde batera utzirik, Santuen Bizitzak ari zen alemanetik euskaratzen, azkenaldi honetan.

Gerra aurreko idazkeran ohitua, atzerrian ere Orixe, Sebero Altube, Abelino Barriola eta orduko euskaltzaleen laguna, Anbrosiori higuingari gertatu zitzaizkion zenbait aldaketa. Bere-bereak zituen iritziak izateko adina euskara eta hizkuntza ere bazekizkien, bestalde. Iritzi horien lekuko dira *Euskera* aldizkarian argitaratu zituen lan hauek: *Euskerazko itz berriak* (1968); *I-letraz bukatzen diran itzak beste itz edo atzizkiekin lotzerakoan nola jokatzten duden* (1974); *-Arr bukerak duden itz batzutat* (1974); *Edur, erur, elur = zein da zaarrena?* (1974); *Ñ eta Ll idaztearen alde* (1974); *-Tasun eta -keri(a) atzizkieri buruz* (1976); *Garitaonaindia'tar Bittor neure gogoan* (1977); *Corominas'en iritzi bati buruz* (1977); *Asko etorri dira ala asko etorri da?* (1977); *"H" ikako aditz-jokoetan* (1977); *Euskeraz, euskerazaz, euskeratzaz, euskereaz* (1977); *Ni naiz eta i aiz* (1977); *"Andre" eta "Andra"* (1977); *H'ri buruzko txostenaren aurreidazpena* (1978-2); *Zubittoa noiz?* (1978-2); *Itz bukaeretako "rr" gogorak* (1978-2); *Aipatze-atzizkiari buruzko txostenaren aurreidazpena* (1978-2).

Euskaltzaindian ez ezik, *Euskerazaintza* aldizkarian ere argitaratu ohi zituen bere iritziak. *Izan du ala Edun du* (1987), *Orixe'ren bertsokerak* (1988), *Euskera lantzen* (1989), *Soiñ itzaren adierazpenaz* (1989), *Idazte arauak* (1991), *Orduen Liturjia. Argi naiko batzuk* (1991), *Duan eta duen* (1993), *Itz elkartuen osaera eta idazkera* (1994), *Euskeraren Batasuna lortzeko bidea* (1995), *Euskera irakasten* (1995), *Mila pezetatoko papera* (1995), *Gure aita* (1995), *Gu bagoaz-ni baita* (1996), *Euskaltzaindia'ri biotz biotzez* (1996), *Euskaltzaindia'ri "batua"ri buruz* (1996), *Lhande eta Laffite'ren iztegiko LL eta Ñ dun itzak* (1996), *Koine baten bearra?* (1997), *Euskaltzaindiaren erabaki batzuk* (1997).

Ikerlanez gainera, *Argia*, *Euzkadi*, *Euzko-Deya*, *Euzko-Gogoa*, *Zeruko Argia*, *Oleriti*, *Diario Vasco*, *Deia* eta abarretan argitaratu zituen Anbrosiok zenbait gertaera, ipuin, olerki eta abar. *Alos-Torrea* izeneko antzerkia eta beste lan batzuk ere baditu onduak: matematikako testuak eta haize-erroten teknikei buruzko lanak, esate baterako. Merezimendu osoz izendatu zuen, beraz, ohorezko kide Euskal Idazleen Elkarteak, 1996an.

Baina euskera bakarrik ez zuen Anbrosiok landu, baita musika ere. Jose Olaizola izan zuen maisu. Azkueren Kantutegiaren hirugarren argitalpenari egindako oharra, aita Zabalarri bertso doinuetan eskainitako laguntza eta *Eusko Jakintza* aldizkarian argitaratutako *Gure kanta doinuben ttunttunak* dira, besteak, beste, Zatarain musikariaren fruituak.

Gizon jakintsua zen Anbrosio: zientzia arloan, hizkuntzetan, musikan, euskal gaetan. Eta jakintsuekin zituen harremanak: Azkue, Aita Donostia, Orixe, Barandiaran, Lekuona, Mitxelena eta abarrekin. Dozenerdi bat hizkuntzaren jabe zen. Politikaz, historioaz, geografiaz, edozertaz zekien asko. Dirudun gutxi bezala abertzale eta euskaltzale zintzoa, 1999ko maiatzaren 3an hil zen Donostian euskararengatik eta euskarako aldaketengatik asko sufritu ondoren. Euskaltzaindiak ohore egiten dio gaur euskaltzain urgazle saiatuari, berantiarra bezain zinezkoa den esker ona agertuz. Euskaldun fededun zenez, berriz, zeruko argiak argi dezala betikotasun guztian gure Anbrosio Zatarain.

Mikel Atxaga